

ŁUKASZ CIEPLIŃSKI (1913–1951)

„Antek”, „Apk”, „Bogdan”, „Brona”, „Grzmot”, „Inżynier”, „Konrad”, „Ludwik”, „Nowak”, „Ostroróg”, „Ostrowski”, „Pług”, „Teresa”, „Tomek”, „Topór”, „Witold”, „Zygmunt”, nazwiska konspiracyjne: Marian Kaczmarek, Zygmunt Lewicki, Jan Pawlita, Lech (Lechosław) Zieliński; oficer służby stałej WP: ppor. (15 X 1936), por. (1939), kpt. (1942), mjr (1945), ppłk, inspektor Inspektoratu Rejonowego ZWZ-AK Rzeszów,

komendant Podokręgu DSZ Rzeszów, prezes Obszaru Południowego WiN, prezes IV ZG WiN

Ur. 26 XI 1913 w Kwilczu, pow. Międzychód, jako siódme z ośmiorga dzieci Franciszka (właściciela piekarni i sklepiku kolonialnego) i Marii z d. Kaczmarek. Sześć klas szkoły powszechnej ukończył w Kwilczu, do siódmej uczęszczał w Międzychodzie. Po rocznym pobycie w domu, w 1929 dostał się do Korpusu Kadetów nr 3 w Rawiczu, gdzie otrzymał świadectwo dojrzałości (1934). Wstępując do Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej-Komorowie, jako absolwent Korpusu Kadetów został zwolniony z jednorocznego kursu unitarnego i naukę rozpoczął od drugiego roku. 11 XI 1936 jako delegat swego rocznika szkolnego uczestniczył w wizycie nowo promowanych u prezydenta Ignacego Mościckiego. W listopadzie 1936 rozpoczął służbę w 62. pp w Bydgoszczy (dowódca: ppłk Kazimierz Heilman-Rawicz), gdzie od 1938 był dowódcą plutonu, a następnie kompanii przeciwpancernej.

Podczas kampanii wrześniowej 1939 w bitwie nad Bzurą wykazał się męstwem w czasie obrony przeprawy pod Witkowicami, prowadząc osobiście ostrzał atakujących czołgów niemieckich: ogniem na wprost zniszczył 6 czołgów (w tym 2 wozy dowodzenia). Walczył następnie w obronie Warszawy, a po kapitulacji, jako adiutant ppłk. Kazimierza Heilman-Rawicza, 30 X 1939 przedostał się wraz z nim do Rzeszowa z zamiarem przedarcia się *via* Węgry do formowanego we Francji WP. W połowie grudnia pod dowództwem Kazimierza Heilman-Rawicza C., dwaj oficerowie i syn pułkownika

wyruszyli przez Sanok–Bukowiec–Użhorod do Budapesztu. Dotarli tam 24 XII 1939. W bazie „Romek” C. przeszedł szkolenie konspiracyjne. W drodze powrotnej do kraju Kazimierz Heilman-Rawicz – nominowany na komendanta planowanego Okręgu ZWZ Rzeszów – i C. (miał dokumenty na nazwisko Jan Pawlita – handlarz bydła i nierogacizny) zostali 16 I 1940 zatrzymani w Baligrodzie przez policję ukraińską i przekazani Niemcom, którzy uwięzili ich w Sanoku (korzystając z nieuwagi strażników ukraińskich, C. zniszczył pocztę konspiracyjną zawierającą m.in. instrukcję walki podziemnej). W połowie kwietnia 1940 C. zbiegł z więzienia i pieszo, bez dokumentów przedostał się do Rzeszowa. Znając kontakty konspiracyjne wskazane w Budapeszcie, dotarł do KO ZWZ Kraków i złożył relację o zaszłych wypadkach. Wiosną (prawdopodobnie 1 V 1940) otrzymał nominację na komendanta Obwodu ZWZ Rzeszów; zamieszkał w rzeszowskim Staromieściu, uchodząc za kupca wysiedlonego z Poznańskiego. W kwietniu (lub maju) 1941, w miejsce aresztowanego przez gestapo mjr. Stanisława Ruśkiewicza „Floriana”, został mianowany inspektorem rejonowym ZWZ Rzeszów (powiaty: Dębica, Kolbuszowa, Rzeszów i część pow. Brzozów). Teren ten był dla Niemców ważny pod względem wojskowym i gospodarczym (bliskość strategicznej magistrali kolejowo-drogowej wschód–zachód, przemysł lotniczy w Rzeszowie i oponiarski w Dębicy). C. wykazywał nieprzeciętne zdolności konspiracyjne i dowódcze; był odważny i rozważny w podejmowaniu decyzji, a przestrzegania reguł konspiracyjnych wymagał bezwzględnie. Pod jego komendą inspektorat rozwinął działalność konspiracyjną, osiągając znaczące wyniki; przez przełożonych był uznawany za jeden z najlepszych w Okręgu ZWZ-AK Kraków. Spektakularnym sukcesem wywiadowczym było wykradzenie na początku 1941 na stacji kolejowej w Sędziszowie Małopolskim niemieckich map wojskowych ZSRR, świadczących o przygotowaniach do wojny z Sowietami. Duże znaczenie miała obserwacja niemieckich doświadczeń z bronią V-2, prowadzonych na poligonie w Bliznej k. Pustkowa. Inspektorat miał konspiracyjną wytwórnę granatów kierowaną przez ppor. rez. Kazimierza Zakrzewskiego „Lipienia”; C. osobiście je wypróbowywał. 31 I 1944 C. dowodził pod Czarną Tarnowską akcją dywersyjną na niemiecki pociąg urlopowy. Dużą wagę przywiązywał do spraw informacji i propagandy. Nasłuch radiowy, wydawanie i kolportaż czasopism konspiracyjnych leżały w gestii referatu prasowo-propagandowego Obwodu ZWZ Rzeszów. Gdy C. został inspektorem, przeniósł referat

do inspektoratu. Po rozbudowie przyjął on nazwę Kierownictwo Informacji i Propagandy, krypt. „Wedeta”. W 1942 liczył ok. 300 żołnierzy. Wydawał gazetę „Na Posterunku”, przeprowadzał akcje dywersyjne i sabotażowe, tworzył i szkolił bojówki propagandy ulicznej, propagandy mówionej i „małego sabotażu”, prowadził akcję „N”, organizował i szkolił oddziały kobiece PŻ, a także wykonywał zadania wynikające z działalności Kierownictwa Walki Cywilnej. Z inspiracji C. na łamach „Na Posterunku” (nr 39; październik 1942) ogłoszono konkurs na projekt sztandaru bojowego inspektoratu, który poświęcono konspiracyjnie na początku 1943 w Rzeszowie w obecności oficerów sztabu. Pod kierunkiem C. opracowano plan powstania na terenie inspektoratu (później założenia do akcji „Burza”) i plan odtworzenia sił zbrojnych: 17. pp (dowodzonego przez C.), wchodzącego w skład 24. DP AK. 25 V 1944 na rozkaz C. zostali zastrzeleni przez żołnierzy dywersji z Placówki AK Słocina gestapowcy Friedrich Pottebaum – szef „referatu ds. walki z polskim ruchem wolnościowym” w Rzeszowie i Hans Flaschke – jego tłumacz. W ramach akcji „Burza” C. dowodził działaniami bojowymi Grupy Operacyjnej 24. DP AK podczas oswoadzania terenu inspektoratu spod okupacji niemieckiej.

Po zajęciu Rzeszowa przez ACz (2 VIII 1944) NKWD/NKGB i sowiecki kontrwywiad wojskowy 1. Frontu Ukraińskiego („Smiersz”) intensywnie rozpracowywały struktury Podokręgu AK Rzeszów. Na wypadek aresztowania komendanta podokręgu, płk. Kazimierza Putka „Zwornego”, C. miał być jego zastępcą. C. należał do grupy oficerów nastawionych sceptycznie do rozmów z Sowietami podjętych 5 VIII 1944 przez dowództwo w Rzeszowie. Wobec żądań Sowietów podporządkowania się PKWN, komendant podokręgu wydał rozkaz kontynuowania działalności konspiracyjnej. W nocy z 7 na 8 X 1944 C. dowodził akcją rozbicia więzienia na Zamku w Rzeszowie, gdzie przetrzymywano 270 żołnierzy AK, która, choć starannie przygotowana, zakończyła się niepowodzeniem. Po aresztowaniu płk. Putka przez „Smiersz”, 12 XII 1944 komendantem podokręgu został kpt. rez. Stanisław Pieńkowski „Hubert”. C. był przeciwnikiem „umowy” z Sowietami zawartej 18 XII 1944 w więzieniu przez płk. Putka w celu utworzenia dywizji piechoty AK podległej gen. Michałowi Roli-Żymierskiemu i skłonny był aresztować pułkownika, gdyby ten przystąpił do jej realizacji. Po zajęciu Małopolski przez ACz, w styczniu 1945 C. złożył w Krakowie relację

komendantowi Okręgu AK Kraków ze stanu Podokręgu Rzeszów. Po rozwiązaniu AK C. zdał 1 III 1945 komendę „Inspektoratu AK Rzeszów w likwidacji” Adamowi → Lazarowiczowi. Opuścił Rzeszów i zamieszkał w Krakowie, następnie wyjechał z rodziną do Zabrza, gdzie mieszkał przy ul. Wolność 279, prowadząc sklep galanteryjny.

W Krakowie C. był angażowany do pracy w kolejnych poakowskich organizacjach niepodległościowych. W styczniu 1945 został szefem sztabu Okręgu Krakowskiego „Nie”; od maja 1945 był komendantem Podokręgu DSZ Rzeszów i szefem sztabu Okręgu DSZ Kraków. Podczas Zielonych Świątek 1945 zorganizował w Krakowie tzw. odprawę ideologiczną DSZ. W sierpniu 1945 został komendantem Okręgu DSZ Kraków. Po utworzeniu WiN, we wrześniu 1945 został mianowany przez prezesa Obszaru Południowego Antoniego Sanojcę prezesem Wydziału (Okręgu) WiN Kraków. Stworzył wówczas strukturę organizacyjną obejmującą trzy sfery działalności: informację (wywiad), propagandę i samoobronę realizowaną przez patrole „Straży”. Zasada, którą starał się kierować w działalności konspiracyjnej, zamykała się w stwierdzeniu: „bez walki i przemocy”. Po objęciu przez Franciszka → Niepokólczyckiego prezesury II ZG WiN, od grudnia 1945 do końca 1946 C. był prezesem Obszaru Południowego. W ścisłej współpracy z prezesem ZG C. kierował pracami zrzeszenia na Rzeszowszczyźnie, w Krakowskiem i na Górnym Śląsku, a podległa mu sieć informacyjna „Stomil”-„Iskra” miała swoje komórki także np. w Warszawie i na Pomorzu. Mimo wejścia przedstawicieli WiN w skład KPODPP, C. uważał komitet za twór bez większego zaplecza organizacyjnego. Starał się o utrzymanie kontaktów z Kościołem katolickim, dostarczał materiały informacyjne WiN prymasowi Augustowi Hlondowi i abp. Adamowi Sapieżę; we wrześniu lub październiku 1946 spotkał się w Warszawie z prymasem. Na początku września 1946 do Londynu wyjechali emisariusze WiN (Józef Maciołek „Kazimierz”, Stefan Rostworowski „Ignacy”) z zadaniem zorganizowania Delegatury Zagranicznej WiN, krypt. „Dardanele”. Decyzję o ich wysłaniu podjął → Niepokólczycki, jednak w dużej części skład i *Wytyczne dla delegacji* ustalił C. Od lata 1946 faktycznie zastępował prezesa II ZG WiN, który musiał wyłączyć się z pracy organizacyjnej, ponieważ był poszukiwany przez UB.

Po aresztowaniu → Niepokólczyckiego (22 X 1946), w porozumieniu z C., p.o. prezesem ZG został Wincenty Kwieciński, aresztowany 5 I 1947.

Już 10 I 1947 w trakcie konferencji zwołanej przez C. w Krakowie postanowiono kontynuować działalność i prezesurę IV ZG WiN powierzono C. Odtwarzając rozbitą aresztowaniami strukturę, C. obsadził ZG działaczami znanymi mu z okresu okupacji niemieckiej, jak: Adam →Lazarowicz – wiceprezes z zadaniem odbudowania zarządów obszarów, Mieczysław →Kawalec – szef Wydziału Informacji, Ludwik Kubik – szef Wydziału Organizacyjnego, Józef →Rzepka – szef komórki politycznej, Franciszek Błażej – szef propagandy, Józef Maciołek – szef Delegatury WiN za granicą. C. stworzył organizację kadrową; przeprowadził weryfikację pracowników związanych z III ZG, a działalność oparł na alternatywnej sieci łączności; uaktywnił wywiad polityczny i wojskowy (skierowany na wojska sowieckie w Polsce), uruchomił nowe szlaki przerzutowe na Zachód (w czerwcu 1947 do Polski przybył z delegatury kurier Jerzy Woźniak „Jacek”, przekazując C. nowe szyfry i kalkę tajnopisu). W ocenie historyków prezesura C. była najbardziej heroicznym okresem w historii WiN. Zaciekle tropiony, zdawał sobie sprawę, że główne działania UB w drugiej połowie 1947 zmierzały do rozpracowania ZG. Kiedy jesienią aresztowania sięgnęły gremiów kierowniczych, na naradzie w Zakopanem (10 X 1947) z udziałem „prezydium” ZG (Adam →Lazarowicz, Mieczysław →Kawalec, Ludwik Kubik) C. podjął decyzję o zawieszeniu kontaktów organizacyjnych do czasu wyjaśnienia sytuacji. Wiedza UB o obsadzie IV ZG była jednak na tyle obszerna, że mimo zaprzestania działalności, 27 XI–2 XII 1947 zostali aresztowani prawie wszyscy członkowie ZG i prezesi obszarów. Ostatni ujęty został 1 II 1948 Mieczysław →Kawalec, próbujący na nowo zorganizować ZG.

C. aresztowano 27 XI 1947 w Zabrzcu. Przesłuchiwano go w WUBP w Katowicach i w Krakowie. Następnie, wraz z innymi członkami ZG WiN, był przetrzymywany w pawilonie X i XI oddziału śledczego więzienia MBP na warszawskim Mokotowie. Wobec przedstawionego mu przez funkcjonariuszy stanu wiedzy UB o strukturach i działalności WiN zdecydował się początkowo ujawnić zrzeczenie za cenę nierepresjonowania jego działaczy. Umowa ta jednak od początku była podstępem zastosowanym przez UB. Przeszedł okrutne śledztwo (prowadzone pod nadzorem sowieckim), w trakcie którego poddawano go m.in. działaniu środków psychotropowych. Z więzienia przekazał żonie grypsy, które stanowiły testament duchowy, zawierały wskazówki, by syna wychowywała na patriotę. Sporządzony

4 VII 1950 przez oficera śledczego MBP akt oskarżenia, obejmujący 10 osób z kierownictwa IV ZG WiN, zatwierdził 2 VIII 1950 prokurator NPW mjr Mieczysław Dytry. Omówiono go na łamach „Trybuny Ludu” w artykule *Zdrajcy narodu i szpiedzy na zoldzie amerykańskim*. Sprawę rozpoznawał WSR w Warszawie w składzie: płk Aleksander Warecki (Warenhaupt) – przewodniczący, mjr Zbigniew Furtak – sędzia i mjr Władysław Tryliński – ławnik, w obecności prokuratora ppłk. Jerzego Tramera. Proces rozpoczął się 5 X 1950; odczytano jedynie tezę aktu oskarżenia. Na pytanie „czy oskarżony przyznaje się do zarzucanych mu aktem oskarżenia czynów i poczuwa się do winy?”, C. odpowiedział, „że do winy się nie poczuwa”. Rozprawa prowadzona była rutynowo, a pytania zadawane świadkom nie mogły wnieść do sprawy nic nowego. Sędziów nie interesowały metody prowadzenia śledztwa; stwierdzenie C.: „w czasie śledztwa leżałem skatowany w kałuży własnej krwi. Mój stan psychiczny był w tych warunkach taki, że nie mogłem sobie zdawać sprawy z tego, co pisał oficer śledczy. Zeznania te nie są moje” – pozostało bez reakcji sądu. 14 X 1950 WSR uznał C. za winnego zarzucanych mu czynów i skazał na pięciokrotną karę śmierci, utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na zawsze oraz przepadek całego mienia. W uzasadnieniu napisano m.in.: „Przewód sądowy w sprawie niniejszej wykazuje w całej pełni drogę współpracy z okupantem hitlerowskim sanacyjnego kierownictwa »Armii Krajowej« i jego zdradziecką oraz wrogą robotę w najcięższym okresie dźwigania się z ruin i zniszczenia, odbudowującej się Polski Ludowej”. obrońca, mec. Jerzy Urbański, złożył do NSW skargę rewizyjną, podnosząc w niej zarzut niewspółmiernie surowej kary i zarzut skazania „wbrew okolicznościom sprawy” z art. 1 § 1 pkt a, b dekretu PKWN z 31 VIII 1944 o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego. NSW rozpatrzył skargę 16 XII 1950 w składzie: płk Wilhelm Świątkowski – przewodniczący, ppłk Alfred Janowski – sędzia sprawozdawca, ppłk Leo Hochberg – sędzia, pozostawiając ją bez uwzględnienia, i wyrok WSR utrzymał w mocy. Bolesław Bierut decyzją z 20 II 1951 nie skorzystał z prawa łaski. Wyrok wykonano 1 III 1951 o godz. 20.00 w więzieniu nr 1 na warszawskim Mokotowie, czyniąc to na wzór katyński – strzałem w tył głowy. Protokół wykonania wyroku podpisali: mjr Arnold Rak – wiceprokurator NPW, mjr Alojzy Grabicki – naczelnik więzienia, kpt. Kazimierz Jezierski – lekarz, st. sierż. Alek-

sander Drej – dowódca plutonu egzekucyjnego. Miejsce pochówku jest nieznane. 17 IX 1992 Sąd WOW wydał postanowienie unieważniające wyrok WSR z 14 X 1950.

Odnaczony na polu walki przez gen. Tadeusza Kutrzebę Virtuti Militari IV kl.

W 1945 w parafii św. Józefa w Staromieściu ożenił się z Jadwigą z d. Sicińską (1908–1990); ślubu udzielił ks. Józef Czyż, kapelan ZWZ-AK, jeden z najbardziej zaufanych współpracowników C. Z tego związku urodził się syn Andrzej (1947–1972).

W trakcie II Katolickiego Tygodnia Historycznego w Rzeszowie, poświęconego „Pamięci żołnierzy Armii Krajowej diecezji przemyskiej” (5–13 IV 1986), prof. Jan Łopuski (oficer broni Inspektoratu AK Rzeszów) i ks. Michał Sternal (członek sztabu Inspektoratu AK Rzeszów) przedstawili w referatach działalność konspiracyjną C., upominając się publicznie o przywrócenie mu dobrego imienia. W tym czasie na grobowcu rodzinnym Sicińskich (cmentarz Rzeszów-Pobitno) staraniem działaczy NSZZ „Solidarność” umieszczono symboliczną tablicę. W 1990 nazwano jego imieniem ulicę w Rzeszowie i w Krakowie; jest patronem Szkoły Podstawowej nr 28 w Rzeszowie (1996). W czterdziestą rocznicę śmierci C. na ścianie kościoła parafialnego w Staromieściu umieszczono tablicę jego pamięci (1991).

AAN: AK, 203/II-2, Wnioski awansowe i odnaczeniowe. AP Rzeszów: WUSW, 145, H-5, Zeznania własne Adama Lazarowicza. AWL: WSR w Warszawie, Sr 1099/50, Akta sprawy przeciwko Ł. Cieplińskiemu i in., t. 1–32.

„Dardanele”; Dokumenty dotyczące procesu IV ZG WiN [w:] WiN, t. 6, cz. 1, s. 499–633; *Drogi do niepodległości; Dwa dokumenty programowe z 1946 r.* („Wytuczne dla Delegacji”, „Nasze podstawy ideowe”), „ZHWiN” 1995, nr 7; *Krakowski*, t. 1–2; J. Kurtyka, *Rozbicie*; G. Ostasz, A. Zagórski, *Podokrąg; Przed wyborami. Korespondencja z kraju z przełomu 1946 i 1947 r. (wybór)*, oprac. J. Kurtyka, „ZHWiN” 1995, nr 6; *Rozpracowanie*.

AK. *Dramatyczny; Armia Krajowa. Rozwój*; T. Balbus, *Ludzie; idem, Major; idem, Między konspiracją*; A. Bentkowski, *Wina „WiN”-u*, „SAN” 1990, nr 9; T. Biedroń, *Schemat... Obszar Południowy*; *idem, Schemat*; E. Brydak, *Wojskowy*; G. Brzęk, *Wierny*; M. Chojnacki, *Mokotowskie*; D. Garbacz, A. Zagórski, *W kleszczach*; M. Huchla, *Zrzeszenie; Informator o osobach*; K. Kersten, *Narodziny*; S. Kluz, *W potrzasku*; J. Kurtyka,

Łukasz Ciepliński

Na szlaku; Z. Lazarowicz, „Klamra”, nr 7; M. Łatyński, *Nie paść*; J. Łopuski, *Losy*; W. Miniewicz, *Mokotów*; M. Ney-Krwawicz, *Sztandary i proporce Armii Krajowej*, Warszawa 1994; G. Ostasz, *Krakowska*; *idem*, *Z dziejów*; *idem*, *Zrzeszenie*; S.J. Rostworowski, *Delegatura WiN za granicą*, „ZHWiN” 1993, nr 3; *idem*, *Stosunki WiN-u z placówkami dyplomatycznymi państw suwerennych (jesień 1946 – koniec 1947 r.)*, *ibidem*, 1995, nr 7; B. Szafrań [Z.K. Wójcik], *Karty z dziejów Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”. Więzienny testament Łukasza Cieplińskiego*, „Ultimatum” 1988, nr 1; M. Szejnert, *Śród żywych*; K. Szwagrzyk, *Zbrodnie*; R. Terlecki, *Dyktatura*; Z. Woźniczka, *Zrzeszenie*; Z.K. Wójcik, *Rzeszów*; *idem*, *Uszanować pamięć. Rozmowa z prof. Janem Łopuskim*, „Nowiny” 1991, nr 30; A. Zagórski, *Ciepliński Łukasz* [w:] *MSBUDN*, t. 4 (tu szczegółowy wykaz źródeł); *idem*, *Ciepliński Łukasz* [w:] *WiN*, t. 6, cz. 2; *idem*, *Schemat organizacyjny*, cz. 1; *idem*, *Z działalności*; *idem*, *Zrzeszenie*; A. Zawilski, *Bitwy polskiego września*, t. 2, Łódź 1989; Z. Zblewski, *Między*; T. Żenczykowski, *Polska Lubelska 1944*, Paryż 1987.

Relacje ks. Józefa Czyża, Jana Mier-Jędrzejowicza, Jana Łopuskiego, Ludwika Nalezińskiego, ks. Michała Sternała, Lucjana Ślaskiego, Wojciecha Szczepańskiego (w zbiorach Z.K. Wójcika).

Zbigniew K. Wójcik